

ALINA GUT

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi
w Józefowie

ORCID ID: 0000-0001-7251-9520

alina.gut@wsge.edu.pl

DYDAKTYCZNY I WYCHOWAWCZY POTENCJAŁ MASS MEDIÓW W PRZECIWDZIAŁANIU PATOLOGIOM SPOŁECZNYM

COUNTERACTING SOCIAL PATHOLOGIES BY DIDACTIC AND EDUCATIONAL POTENTIAL OF MASS MEDIA

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł charakteryzuje dydaktyczny i wychowawczy potencjał mass mediów w perspektywie pedagogiki medialnej. Sportretowanie bodajże najbardziej doniosłego wynalazku komunikacyjnego ludzkości, jakim jest Internet, służy ukazaniu technologicznych, kulturowych, społecznych i przyrodniczych cech mediów. Cech, które odzwierciedlają wszystkie wymiary rzeczywistości. Media stają się pośrednio jej kreatorem i dają szansę pedagogom i terapeutom na profilaktyczne przeciwdziałanie patologiom społecznym.

ABSTRACT

This article characterizes the didactic and educational potential of the mass media from the perspective of media pedagogy, serves to show the technological, cultural, social and natural features of the media. Features mentioned above reflect all dimensions of reality. The media indirectly becomes its creator and gives pedagogues and therapists a chance for preventive counteracting social pathologies.

SŁOWA KLUCZOWE: *mass media, Internet, patologie społeczne, potencjał mediów, dydaktyka, wychowanie, pedagogika medialna*

KEYWORDS: *mass media, Internet, social pathologies, media potential, didactics, education, media pedagogy*

WPROWADZENIE

Podstawowe pytanie badawcze stawiane przez współczesnych pedagogów medialnych nie brzmi już, czy media mogą służyć jako środek wychowawczy i dydaktyczny, ale w jaki sposób można je poprawnie wykorzystywać do realizacji celów pedagogicznych, wśród których znamiennej rolę odgrywa przeciwdziałanie patologiom społecznym.

Pedagogika w swoich podstawowych założeniach jest nauką o świadomym kształtowaniu człowieka. Stoi ona w opozycji do jedynie iluzorycznie swobodnego oddziaływania rzeczywistości społecznej na postawy i zachowania ludzkie. Jak zauważa Adolf Dobieszewski, zjawisko patologii społecznej z zasady powstaje za sprawą niewłaściwego odbioru rzeczywistości przez człowieka¹. Należy w tym miejscu podkreślić, zakładając fakt wspomnianego oddziaływania i traktując człowieka w sposób podmiotowy, że nie jest on kształtowany przez otoczenie społeczne, ale właśnie poprzez sposób odbioru rzeczywistości. Sposób poznania rzeczywistości przekłada się bowiem na wybory podejmowane przez człowieka. Tym samym zachowania patologiczne poszczególnych osób nie wynikają z narzuconych przez społeczeństwo wartości i norm, ale z indywidualnych wyborów ludzi.

Przedmiotem poznania jest otaczająca człowieka rzeczywistość. Poznanie dokonuje się kolejno w wyniku zmysłowego odbioru bodźców, ich intelektualnego przetwarzania za pomocą różnego rodzaju rozumowań (np. wnioskowania, dowodzenia czy sprawdzania) oraz czynności praktycznych (np. powtarzania czy przyporządkowywania wcześniej poznanym elementom rzeczywistości)².

¹ A. Dobieszewski, *Przyczyny i przejawy. patologii społecznych*, „Polityka i Społeczeństwo” 2004, nr 1, s. 153–166.

² T. Graca, M. Such-Pyrgiel, Nowe problemy oddziaływań wychowawczych w kontekście zjawisk pojawiających się w okresie ponowoczesności. In Wyleżalek J, Such-Pyrgiel M, eds, *Szkice pedagogiczne. Dylematy juwentologii.*, Józefów; 2018:73-84.

Zwolennicy współczesnego systemu edukacyjnego zakładają ponadto, że „poznanie polega na odzwierciedleniu rzeczywistości w świadomości podmiotu poznającego” i jest ono prawdziwe jedynie wówczas, gdy „formułowane na jego podstawie sądy są zgodne z rzeczywistością i możliwe do zweryfikowania przez szeroko rozumianą praktykę”.

DYDAKTYCZNA I WYCHOWAWCZA ROLA PEDAGOGIKI MEDIALNEJ

Pytanie o celowość zastosowania mediów w procesach pedagogicznych było znamienne dla poprzedniego pokolenia badaczy problematyki pedagogiki medialnej. Od początku XXI w. na wszystkich szczeblach edukacji postępuje systematyczne wyłączenie analogowych pomocy edukacyjnych, a budząca moralne kontrowersje jeszcze pod koniec lat 90. XX w. wirtualna edukacja wypiera tradycyjne formy nauczania³.

Media jako przekazy bodźców zmysłowych w praktyce dydaktycznej stanowią wiodące narzędzie poznania rzeczywistości we wszystkich jej wymiarach: społecznym, technologicznym, przyrodniczym i kulturowym, dostosowywane do poziomu wiedzy i kompetencji człowieka, służące pogłębianiu jego zainteresowań i weryfikacji wiedzy, elastyczne w tak dużym stopniu, że może być wykorzystywane w sposób planowy i zorganizowany, zgodny z celami kształcenia i aktualnymi psychologiczno-społecznymi uwarunkowaniami funkcjonowania w społeczeństwie i świecie. Media tworzą na pograniczu wymiarów społecznego, technologicznego i kulturowego środowisko *sui generis*, w którym XXI-wieczny człowiek zmuszony jest funkcjonować, nawet jeśli tego nie chce.

Zdaniem Piotra Drzewieckiego pedagogika medialna „zajmuje się wychowawczymi aspektami funkcjonowania środków przekazu, w tym obejmuje zagadnienia związane z edukacją przez media, wykorzystaniem mediów w edukacji (dydaktyką mediów) i wychowaniem do mediów (edukacją medialną)”⁴.

³ M. Sitek, M. Such-Pyrgiel (2019), *Cyberkultura. Zagrożenie czy szansa dla edukacji człowieka w: Prawno-społeczne aspekty wychowania w dobie XXI wieku. Zagrożenia, nadzieje, wyzwania*. A. Pawlak, B. Skwarek, J. Stadniczeńko red., wyd. PWSZ im. Witelona w Legnicy, Legnica, s.80-83.

⁴ P. Drzewiecki, *Media aktywni. Dlaczego i jak uczyć edukacji medialnej?*, Instytut Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Otwock-Warszawa 2010, s. 16.

W tej perspektywie pedagogika medialna obejmuje zatem dwa zasadnicze działy pedagogiki – dydaktykę i wychowanie. W ramach pierwszego z nich wyróżnić należy dydaktykę mediów (dziedzinę, która bada, w jaki sposób media mogą być wykorzystywane jako środki do nauczania i uczenia się⁵) i dydaktykę nauczania przez media. Natomiast w przypadku drugiego działu są to wychowanie przez media (gdzie media traktowane są jako środowisko wychowawcze człowieka) i wychowanie do mediów (a więc do ich twórczego i krytycznego odbioru).

Według Marty Wrońskiej zadaniami pedagogiki medialnej są:

- określenie wpływu oraz zasięgu oddziaływania mediów na człowieka;
- opracowanie koncepcji nauczania i uczenia się opartych na wykorzystaniu mediów;
- formułowanie zasad i metod pracy z mediami, a także szukanie pewnych podstawowych, wspólnych, potwierdzonych empirycznie mechanizmów odbioru i oddziaływania mediów;
- opisywanie i analizowanie właściwości oraz możliwości edukacyjnych mediów oraz optymalnych sposobów stosowania mediów w zorganizowanych procesach edukacyjnych⁶.

Dydaktyka jest dyscypliną pedagogiki zajmującą się „analizą celów, treści, metod, zasad i form organizacyjnych procesów kształcenia (nauczania i uczenia się) oraz ich psychologiczno-społecznych uwarunkowań”⁷. Poprzez analogię dydaktyka mediów wyjaśnia więc funkcje mediów w edukacji. Zadaniem dydaktyki nauczania przez media jest opracowanie koncepcji nauczania i uczenia się opartych na wykorzystaniu mediów. Aby kształtować krytycznego i twórczego odbiorcę mediów, należy sformułować zasady i metody nauczania przez media na podstawie potwierdzonych empirycznie mechanizmów ich odbioru. Zatem dydaktyka stawia przed nauczycielem następujące zadania:

- rozpoznawanie przedmiotu zainteresowań ucznia oraz aktualnego poziomu rozwoju jego kompetencji;
- doprowadzanie ucznia do konfliktu poznawczego;
- planowanie i organizowanie środowiska rozwojowego ucznia w sferze jego najbliższego rozwoju.

⁵ J. Bednarek, *Media w nauczaniu. Szkoła, dydaktyka, zadania*, Mikom, Warszawa 2002.

⁶ M. Wrońska, *Pedagogika medialna – „wychodzenie poza dostarczone informacje”*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2018, nr 3/25, s. 196 i n.

⁷ Dydaktyka, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/dydaktyka;3895277.html> (dostęp: 22.04.2021).

Media mogą też stanowić same w sobie środowisko wychowawcze. Stanie się tak natomiast jedynie za sprawą uprzednio opracowanych sposobów stosowania tych zasad w zorganizowanych procesach dydaktycznych.

CECHY MEDIÓW SPRZYJAJĄCE PRZECIWDZIAŁANIU PATOLOGIOM SPOŁECZNYM

Media charakteryzują się m.in. twórczą kreatywnością, elastycznością działania oraz umiejętnością pozyskiwania uwagi odbiorców⁸. Do tego katalogu należy dodać jeszcze ich walor komunikacyjny, najpełniej wyrażony w nowych mediach poprzez takie cechy jak: interaktywność, konwergentność, multimedialność, kastomizacja, symultaniczność, asynchroniczność i poza-kontekstualność.

1. Robert C. Blattberg i John Deighton definiują interaktywność jako udogodnienie komunikowania się ze sobą osób (czy organizacji), niezależne od odległości czy czasu, cechujące się zdolnością do zwracania się do danej osoby oraz do gromadzenia i zapamiętywania udzielonej przez tę osobę odpowiedzi⁹.

Interakcje w internecie różnią się tym od kontaktów ze świata realnego, iż relacje trwające w cyberprzestrzeni nie są ograniczane czasowo, a czynnikiem decydującym o powstawaniu stosunków społecznych jest przynależność do sieci. Interakcje pomiędzy internautami mogą trwać i być odtwarzane za każdym razem, kiedy użytkownicy są zalogowani oraz wyrażą chęć podjęcia rozmowy. Dzięki takim cechom internetu jak aprzestrzenność i asynchroniczność przełamywane są dotychczasowe bariery terytorialne i czasowe, które niegdyś stanowiły czynnik warunkujący powstanie interakcji¹⁰.

⁸ J. Kreft, *Katalog zasad humanistycznego zarządzania mediami – próba definicji*, [w:] B. Nierenberg, R. Batko, Ł. Sułkowski (red.), *Zarządzanie humanistyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, s. 191.

⁹ R.C. Blattberg, J. Deighton, *Interactive Marketing: Exploiting the Age of Addressability*, <https://sloanreview.mit.edu/article/interactive-marketing-exploiting-the-age-of-addressability/> (dostęp: 22.04.2021).

¹⁰ A. Mróz, *Aprzestrzenność i asynchroniczność w internecie – płaszczyzna powstawania nowego typu relacji społecznych*, „Pisma Humanistyczne” 2014, z. 12, s. 424.

Asynchroniczność oznacza wielowątkowość oraz pozbawienie czynności kontekstu czasowego. Różne działania w tym samym czasie mogą być wykonywane z wykorzystaniem więcej niż jednego wątku, a więc „w tle”. Zatem działania te nie są również narażone na ryzyko pogorszenia ich responsywności.

Przeciwdziałaniu zachowaniom patologicznym, takim jak nałogowe narkotyzowanie czy alkoholizowanie się, służą interaktywne programy profilaktyczne i edukacyjne. Za sprawą interaktywności mediów terapeuci, pedagodzy i resocjalizatorzy trafiają do osób, do których nie byłoby w stanie dotrzeć w sposób tradycyjny, np. prowadząc warsztaty czy szkolenia.

2. Kastomizacja to zgodnie z definicją „odejście od produkcji masowej poprzez tworzenie produktu możliwie jak najbliższego indywidualnym oczekiwaniom klienta”¹¹. Internet daje możliwość stworzenia algorytmu, za sprawą którego nadawca przekazuje produkt posiadający elementy i modyfikacje określone przez uprzednie wybory odbiorcy (np. wyszukiwane produkty).

Ta niepozorna cecha (mająca swe źródła w marketingu internetowym), celowo wykorzystywana przez osobę poszukującą informacji na temat przeciwdziałania zachowaniom patologicznym, podobnie jak interaktywność przyczynia się m.in. do powstawania grup wsparcia, odnajdywania wzorców działania i zdobywania wiedzy.

3. Multimedialność i konwergentność mass mediów wyraża się w ich niejednorodności, zróżnicowanym oddziaływaniu oraz nieustannym, dynamicznym przepływie treści pomiędzy nimi a odbiorcami¹². Przykładem konwergencji mediów jest udostępnianie treści prasy drukowanej, filmów i audycji radiowych za pośrednictwem stron internetowych. Za sprawą multimedialności osoba poszukująca informacji nt. przeciwdziałania zachowaniom patologicznym otrzymuje wielowymiarowy, oddziałujący na dwa zmysły, uzupełniający się przekaz obrazu, dźwięku i tekstu.

¹¹ Kastomizacja, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Kastomizacja> (dostęp: 22.04.2021).

¹² H. Jenkins, *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 9.

PODSUMOWANIE

Wszechobecność mediów i nieuniknioność funkcjonowania w ich środowisku powodują, że znaczenia nabiera ich wymiar wychowawczy i socjalizacyjny.

Poprzez wpływ na kształtowanie się tożsamości jednostki oraz możliwość promowania norm i standardów zachowania można współczesnym mediom przypisać rolę kreatora rzeczywistości społecznej [...]. Media stają się wtedy odzwierciedleniem istniejącej rzeczywistości społecznej. Postępująca mediatyzacja życia codziennego prowadzi do internalizacji – szczególnie przez młode pokolenie – prezentowanych w mediach postaw, wzorów oraz norm postępowania¹³. Dziecko w toku procesu rozwojowego dostosowuje się do prezentowanych mu wzorców osobowych, wpasowuje w ramy pewnego szablonu kulturowego, z którym się styka, przejmuje promowane w rodzinie czy przez instytucje oświatowe wartości i normy etyczne, przygotowując się tym samym do pełnienia określonych ról społecznych¹⁴.

Jak zauważa Justyna Dobrołowicz, rzeczywistość w mediach ukazana jest jakby za pomocą „soczewki”. Ten zunifikowany i zglobalizowany obraz wpływa na sposób interpretowania przez ucznia otaczającego go świata¹⁵.

Media obarczone zostały zatem nową funkcją wychowawczą – mają promować edukację, naukę oraz kształtować i rozwijać zainteresowania człowieka. Dlatego też przed współczesnym szkolnictwem stoi znamienne wyzwanie przygotowania odbiorców do twórczego i krytycznego korzystania z mediów, czemu ma służyć przygotowanie nauczycieli i terapeutów w zakresie pedagogiki medialnej.

¹³ I. Pulak, M. Wieczorek-Tomaszewska, *Wprowadzanie dziecka w świat współczesnych mediów jako element socjalizacji*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2016, nr 11(42), s. 70.

¹⁴ Tamże, s. 69. Za: A. Kozłowska, *Oddziaływanie mass mediów*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa 2006, s. 87.

¹⁵ J. Dobrołowicz, *Mediatyzacja współczesności a procesy socjalizacji i wychowania*, „Paedagogia Christiana” 2014, nr 34(2), s. 146–147.

BIBLIOGRAFIA

- Bednarek J., *Media w nauczaniu. Szkoła, dydaktyka, zadania, Mikom*, Warszawa 2002.
- Dobieszewski A., *Przyczyny i przejawy. patologii społecznych*, „Polityka i Społeczeństwo” 2004, nr 1, s. 153–166.
- Dobrołowicz J., *Mediatyzacja współczesności a procesy socjalizacji i wychowania*, „Paedagogia Christiana” 2014, nr 34(2), s. 146–147.
- Drzewiecki P., *Media aktywni. Dlaczego i jak uczyć edukacji medialnej?*, Instytut Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Otwock–Warszawa 2010, s. 16.
- Jenkins H., *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 9.
- Kreft J., *Katalog zasad humanistycznego zarządzania mediami – próba definicji*, [w:] B. Nierenberg, R. Batko, Ł. Sułkowski (red.), *Zarządzanie humanistyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, s. 191.
- Mról A., *Aprzestrzenność i asynchroniczność w internecie – płaszczyzna powstawania nowego typu relacji społecznych*, „Pisma Humanistyczne” 2014, z. 12, s. 424.
- Pulak I., Wieczorek-Tomaszewska M., *Wprowadzanie dziecka w świat współczesnych mediów jako element socjalizacji*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2016, nr 11(42), s. 70.
- Sitek M., Such-Pyrgiel M., *Cyberkultura. Zagrożenie czy szansa dla edukacji człowieka w: Prawno-społeczne aspekty wychowania w dobie XXI wieku. Zagrożenia, nadzieje, wyzwania*. A. Pawlak, B. Skwarek, J. Stadniczeńko red., wyd. PWSZ im. Witelona w Legnicy, Legnica 2019.
- Wrońska M., *Pedagogika medialna – „wychodzenie poza dostarczone informacje”*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2018, nr 3/25, s. 196 i n.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- Dydaktyka, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/dydaktyka;3895277.html> (dostęp: 22.04.2021).
- Kastomizacja, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Kastomizacja> (dostęp: 22.04.2021).